

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ В ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

У статті підкреслюється актуальність розвитку туристичної індустрії не тільки в історично сформованих туристичних регіонах, але і в регіонах з іншою спеціалізацією, що сприятиме диверсифікації пріоритетів розвитку та поліпшенню їх соціально-економічного становища. Під час дослідження, було проаналізовано динаміку розвитку туристичної індустрії в Луганській області, що дозволило виділити основні проблеми галузі та сформувані перспективні напрями вдосконалення регіональної стратегії розвитку туризму в регіоні.

Ключові слова: туризм, регіон, туристична діяльність, стратегія розвитку туризму

ВСТУП

В даний час, в Україні стійкість національної економіки безпосередньо залежить від стабільного розвитку регіонів. В умовах глобалізаційних процесів, одним з факторів соціально-економічного розвитку регіону може виступати туризм, як галузь господарювання. Особливо актуальним розвиток туристичної індустрії в країні став у зв'язку з проведенням Чемпіонату Європи з футболу «Євро-2012», що дозволило Україні не тільки заявити про себе, але й розкрити свій туристичний потенціал перед обличчям світового співтовариства. Проведений спортивний чемпіонат, дозволив по-новому оцінити на розвиток туристичної індустрії в регіонах. Тепер регіони, навіть ті, які ніколи не були загальноприйнятими туристичними центрами, можуть виступати центрами залучення туристів розвиваючи різні види туризму: екскурсійний, спортивний, промисловий, зелений і т.д. Разом з тим, для більшості регіонів (особливо для тих, які історично мають іншу спеціалізацію) не сформована дієва стратегія розвитку регіонального туризму, що багато в чому засвідчує про недостатню увагу до туризму, який може виступати чинником соціально-економічного розвитку регіону.

Вирішення практичної проблеми забезпечення туристичного розвитку регіону потребує застосування комплексних підходів та зосередження уваги на наукових досягненнях сучасних учених-економістів у галузі регіональної економіки. Зокрема, найбільшу цінність являють собою роботи вчених-економістів з питань регіональної економіки – Т.Авдєєвої, І.Арженовського, С. Грачова, І.Заблудської, А. Лаврова, Я. Олійника, А.Панкрухіна, А. Пешко, С.Романюка, Д.Стеценка, В.Третяк; розвитку туризму – О. Дуровича, В. Кіптенко, П. Коваля, С. Панкова, В. Сеніна. Питаннями економічного розвитку туристичної індустрії в Луганській області присвячені роботи О.Болдирєва, Н. Свиридової, В. Смирнової та ін.

У той же час, при очевидній необхідності вирішувати практичну проблему розвитку туризму в регіонах України, узагальнення наукових розробок дозволяє дійти висновку про те, що сьогодні немає єдиної точки зору щодо визначення передумов їх туристичного розвитку, та особливо мало уваги приділяється розвитку туристичної індустрії в регіонах з іншою спеціалізацією. Виявлено протиріччя як в теоретичному обґрунтуванні форм і методів формування сприятливих умов туристичного розвитку регіонів з використанням існуючого потенціалу, так і в практичній їх реалізації. Зокрема, ринкова система господарювання робить особливо актуальним застосування маркетингових підходів та інструментарію при дослідженні соціально-економічних процесів у регіоні, при формуванні ефективної інфраструктури туристичного розвитку регіонів. Стає очевидною необхідність застосування маркетингових підходів для забезпечення розвитку туризму на регіональному рівні, що дозволить регіональним органам виконавчої влади формувати ефективну стратегію розвитку туризму з урахуванням особливостей кожного конкретного регіону та приймати вірогідні управлінські рішення. Розроблена стратегія повинна урахувати відмінності кожного окремого регіону, та ґрунтуватись на своєчасному моніторингу розвитку туризму в регіонах України.

Методологічною основою дослідження є наукові положення та сукупність способів наукового пізнання проблем розвитку регіональної економіки та туризму. При вирішенні завдань статті використано методи: статистичного, порівняльного аналізу (при обробці вхідних статистичних даних і дослідженні стану та динаміки розвитку туристичної індустрії регіону); наукового узагальнення (при формуванні пріоритетних напрямків розвитку туристичної індустрії в Луганській області) та ін.

Метою статті є визначення проблем та перспектив розвитку туристичної індустрії в Луганській області. Відповідно до мети, було поставлено такі завдання: аналіз основних тенденцій розвитку туристичної індустрії в Луганській області, виявлення проблем, що стримують розвиток туризму у регіоні

та визначення перспективних напрямів щодо вдосконалення регіональної стратегії розвитку туризму з урахуванням специфіки регіону. Поставлені завдання зумовили відповідну структуру статті.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У більшості регіонів України, розвитку туризму приділяється недостатньо уваги, що пов'язано з уже сформованою історичною спеціалізацією даних регіонів. Зокрема, Луганська область завжди була і залишається індустріальним регіоном, що спеціалізується на галузях добувної та обробної промисловості. Разом з тим, світовий досвід свідчить, що стабільність регіонального розвитку забезпечує комплексний підхід до регіонального управління всіх галузей економіки, з використанням маркетингового інструментарію. Саме диверсифікація регіональної економіки дозволяє регіону бути більш стійким до нестабільних загальносвітових тенденцій у фінансово-економічній сфері. Ускладненість розробки дієвої стратегії розвитку туризму в регіоні багато в чому обумовлюється відсутністю визначеності в понятійно-категоріальному апараті розглянутої проблеми, а також сформованої єдиної думки про те, які чинники більшою мірою зумовлюють розвиток туризму на конкретній території.

Так, відповідно закону України «Про туризм», туризм - це «тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає» [2]. Однак, на наш погляд, більш повним є визначення, прийняте в 1993 р. Статистичною комісією ООН: туризм являє собою діяльність осіб, які подорожують і здійснюють перебування в місцях, що знаходяться за межами їх звичайного середовища, протягом періоду, що не перевищує одного року підряд, з метою відпочинку, діловими та іншими цілями [1].

Що стосується туристичної індустрії, то вона являє собою сукупність підприємств матеріального виробництва та невиробничої сфери, які забезпечують виробництво, розподіл, обмін та споживання туристичних послуг, освоєння і експлуатацію туристичних ресурсів, а також створення матеріальної бази туризму [1]. Загальноприйнятими суб'єктами туристичної індустрії є безпосередньо туристичні підприємства і фірми, підприємства розміщення, рекламно-туристичні установи, асоціації та державні (а тому числі регіональні) органи, які регулюють розвиток туризму. У більш широкій класифікації до індустрії туризму також відносяться підприємства, що виробляють сувеніри, спорттовари, товари для відпочинку, одяг для відпочинку та туризму, літературу по туризму, продукцію машинобудування, фототовари; у сфері обслуговування - підприємства, що здійснюють організацію розваг, конгресів, виставок і ярмарок, громадського харчування, послуги бані та сауни, культурно-просвітницьку діяльність, тренерські послуги, медичні послуги, кредитні послуги, страхові послуги і т.д. [8]. Саме таке різноманіття суб'єктів туристичної індустрії ускладнює оцінку розвитку туризму в конкретному регіоні і в країні взагалі.

Незаперечним є неоднорідність розвитку туризму по регіонах України. Загальноприйнятими туристичними центрами, завдяки багатому природному потенціалу, залишаються Автономна Республіка Крим, Донецька, Івано-Франківська, Київська, Закарпатська області. Це обумовлює актуальність регіонального підходу до оцінки туристичного потенціалу окремих регіонів з метою визначення перспектив розвитку туристичної індустрії.

Узагальнення теоретико-методологічних підходів до трактування терміну «регіон» дозволяє їх групувати за двома принципово відмінними рисами: з точки зору керованості, виходячи з адміністративно-територіального устрою держави (в Україні це рівень області та Автономної Республіки Крим, а також, відповідно до свого особливого статусу – м.м. Київ і Севастополь [6;7]; і з точки зору саморозвитку з урахуванням самодостатності та сфери розвинутого виробництва. У першому випадку термін «регіон» трактується як: область (район, частина країни), що відрізняється від інших сукупністю природних або історичних економіко-географічних особливостей, що в більшості випадків поєднуються з особливостями національного складу населення; регіон-територія, що характеризується наступними основними рисами: комплексністю, цілісністю, спеціалізацією і керованістю, тобто наявністю політико-правових органів управління. У другому, як: просторово-організована форма життєдіяльності населення, що включає форми мешкання, професійно-трудова діяльність, керована з єдиного політико-адміністративного центру і об'єднана реальними і різноманітними зв'язками (виробничо-трудовами, політичними, соціально-економічними, етичними, культурно-побутовими) на основі самоврядування і повної реалізації своїх прав як суб'єкта соціально-політичного життя; крупна таксономічна одиниця виробничо-територіального устрою країни і форма організації виробничо-суспільного життя населення, що відрізняється гео економічними, геополітичними, виробничо-господарськими, культурно-етнічними, динамічними характеристиками, такими як комплексність, цілісність, спеціалізація та керованість, тобто наявністю політико-адміністративних організацій.

На даний час існують такі основні критерії виокремлення туристичних регіонів: туристичні пам'ятки території (здебільшого природні, а також антропогенні); характер туристичної інфраструктури; туристичний рух (розглядається також як підтвердження коректності виокремлення регіону і як міра його значимості і привабливості).

Тенденції останніх років засвідчують, що сучасний туризм вже не так тісно пов'язаний зі своєю матеріальною базою та інфраструктурою і може розвиватися на територіях, які не мають спеціального оснащення[3].

Інакше кажучи, при певному підході та використанні останніх наукових досягнень в менеджменті та в маркетингу, а також при наявності початкових інвестиційних вкладень, фактично будь-який регіон України, можна зробити центром залучення туристів, що дозволить диверсифікувати структуру регіональної економіки і тим самим підвищити її гнучкість до змін зовнішнього середовища. Луганська область може виступити прикладом того, як індустріальний регіон може стати цікавим для широкого кола туристів.

Взагалі, загальноприйнята характеристика Луганської області виглядає наступним чином: Луганська область розташована на сході України, територія області складає 26,7 тис. кв. км (4,4% території України). За площею вона посідає 10-е місце серед областей України. Область має значний економічний потенціал і входить у п'ятірку найбільш міцних промислово-економічних регіонів України. Її частка в загальноукраїнському обсязі валової доданої вартості складає 4,5 %. На її території зосереджено близько 4,6 % основних фондів України, 5 % трудових ресурсів. Провідна роль в економіці регіону належить промисловості, питома вага якої в обсязі валового суспільного продукту складає три чверті. Промисловість області – це багатогалузевий комплекс, де лідирує переробна промисловість[4].

З наведеної характеристики Луганської області зрозуміло, що регіон ніколи не позиціонував себе як туристичний, та в регіоні ніколи не займалися цілеспрямованим розвитком власне туристичного потенціалу. Однак, практичний досвід свідчить, що розвиток туризму в регіоні може позитивно впливати на соціально-економічне становище області. Найбільшою мірою зазначений вплив проявляється в таких секторах економіки, як транспорт, зв'язок, торгівля, будівництво, виробництво товарів широкого вжитку. Соціальний вплив туризму на розвиток регіону проявляється у створенні нових робочих місць, що сприяє підвищенню загального рівня зайнятості населення в регіоні; підвищенні життєвого рівня населення; збереження культурної спадщини; підвищення іміджу області і т.д.

Серед основних передумов розвитку туризму в Луганській області є вже сформований туристсько-рекреаційний потенціал. Так, на Луганщині 87 територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальною площею 6,5 тис. га., в тому числі Луганський заповідник із відділами Провальський степ, Стрілецький степ, Станично-Луганський відділ. Серед пам'яток природи також комплексна Айдарська тераса, геологічна тераса Конгресів яр, парки Гостра могила і Дружба. На території області 122 річки, головна з яких - Сіверський Донецьк, розташовано близько 60 озер, 320 водоймищ і ставків. Найважливішою складовою природних рекреаційних ресурсів є мінеральні води. Основними рекреаційними вузлами є Кременський (озера, ліси), Старобільський та Новоайдарський (ліси і мінеральні джерела). В Луганській області на державному обліку перебуває 9,5 тисяч пам'яток, у тому числі 341 пам'ятка архітектури. [9; 5]. На кінець 2011 р., в Луганській області діяло 5 професійних театрів, 20 музеїв (7 - історичних, 9-комплексних, 1 художній), 13 кінотеатрів, 564 заклади культури клубного типу[9].

Серед негативних тенденцій розвитку туристичної індустрії в Луганській області можна виділити різке скорочення туристичних потоків у 2011 р. Особливо негативними чинниками є скорочення загальної кількості іноземних туристів в регіоні, внутрішніх туристів та загальної кількості екскурсантів. Так, у 2011 р. загальна кількість внутрішніх туристів скоротилася на 88,6%, а загальна кількість екскурсантів на 61,6% в порівнянні з 2010 р. (табл.1).

Таблиця 1. Динаміка туристичних потоків Луганської області (2007 – 2011 роки), осіб [9].

Роки	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України – усього	Із загальної кількості туристів:			Кількість екскурсантів
		іноземні туристи	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи	
2007	59096	158	14088	44850	39984
2008	53279	126	15487	37666	21022
2009	44341	163	11584	32594	29940
2010	35880	162	13304	22414	20062
2011	5385	-	2830	2555	7700

Скорочення туристичних потоків на рівні з іншими чинниками макросередовища відбилося і на готельному бізнесі в регіоні. Так, у 2011 р. загальна кількість місць у готелях та інших місць тимчасового проживання скоротилося на 40,6% в порівнянні з 2010 р. (табл. 2).

Таблиця 2. Основні показники діяльності готелів та інших місць для тимчасового проживання в Луганській області (2007 – 2011 роки)[9].

Показники	2007	2008	2009	2010	2011
Кількість готелів та інших місць для тимчасового проживання	83	101	94	101	60
Кількість номерів	2134	2476	2333	2691	1592
Одноразова місткість, місць	4722	5789	5270	6028	2859
Обслуговано приїжджих, тис. осіб	86,1	102,0	70,7	90,4	95Б9

Про кризу в готельному бізнесі в регіоні свідчать і фінансові показники: загальний фінансовий результат від діяльності готелів в 2011 р. склав 5018,1 тис. грн. збитків, а рівень збитковості склав 1,2%. Також протягом останніх трьох років, в регіоні почалася тенденція по скороченню санаторіїв-профілакторіїв, дитячих оздоровчих таборів, баз та інших закладів відпочинку (табл. 3).

Звичайно, офіційні статистичні дані за 2011 р., не можуть повністю відобразити сьогодишню картину розвитку туризму в регіоні, оскільки проведення Чемпіонату Європи з футболу «Євро-2012», (сам регіон не був напряму задіяний у проведенні чемпіонату) вплинуло і на туристичні потоки в Луганській області.

Таблиця 3. Динаміка санаторно-курортних та оздоровчих закладів (2007 – 2011 роки)[9].

Роки	Санаторії та пансіонати з лікуванням	Санаторії-профілакторії	Будинки і пансіонати відпочинку	Бази та інші заклади відпочинку	Дитячі оздоровчі табори
2007	12	28	–	51	903
2008	12	30	–	48	1008
2009	12	29	–	45	913
2010	12	25	–	44	880
2011	12	22	70	39	786

Це пов'язано з тим, що в регіоні знаходяться найбільші транспортні вузли, регіон безпосередньо межує з Донецькою та Харківською областями, де безпосередньо проходили ігри чемпіонату, регіон має зовнішній державний кордон довжиною 776 км. і межує з Білгородською, Воронежською і Ростовською областями Російської Федерації.

Моніторинг розвитку туристичної індустрії в Луганській області дозволив виділити ряд проблем, які стримують розвиток туризму в регіоні. Серед них особливої уваги заслуговують наступні:

- несформований імідж регіону, як туристичного центру;
- нерозвиненість інфраструктури;
- невідповідність засобів розміщення світовим нормам і стандартам;
- незадовільний стан існуючих пам'яток, туристичних маршрутів, заповідних зон, річок, водоймищ і т.д.
- вузькоспрямованість та невисока якість туристичного обслуговування;
- відсутність дієвої стратегії розвитку туризму в області, закріпленої на регіональному рівні;
- низькі показники інвестиційних вливань в туристичну індустрію регіону і т.д.

Для вирішення зазначених проблем необхідно, перш за все, змінити ставлення до туризму на рівні органів регіонального управління, сформуванню комплексний підхід до менеджменту регіонального туризму з використанням маркетингового інструментарію. До перспективних напрямків діяльності по створенню передумов туристичного розвитку регіону, можна віднести наступні:

- удосконалення стратегії розвитку туризму в регіоні на регіональному рівні з урахуванням сьогодишніх реалій;
- підвищення професійного рівня співробітників, зайнятих в індустрії туризму;
- створення туристичного кластеру на території регіону;
- впровадження комунікаційних заходів для просування регіонального туристичного продукту в регіоні та за його межами.
- використання технологій public relations і реклами для популяризації туристичних можливостей регіону в очах громадськості;
- формування попиту населення та регіону на туристичний регіональний продукт;
- максимізація соціального ефекту від туристичного розвитку регіону;
- встановлення доступною для споживача ціни на туристичні товари та послуги з урахуванням комплексу маркетингу «4P» на всіх ринкових сегментах інфраструктури;
- модернізація і розширення існуючої туристичної інфраструктури регіону;
- впровадження програм розвитку нових видів туризму, створення нових туристичних об'єктів на території регіону;

– створення умов для залучення в регіон інвестиційних ресурсів, у тому числі і міжнародних.

Поступова розробка та реалізація запропонованих заходів сприятиме зростанню туристичної значущості регіону в масштабах країни, збільшенню кількості туристичних потоків, збільшенню грошових надходжень до місцевих бюджетів від туристичної індустрії, зростанню виробництва супутніх товарів та послуг, а також підвищенню соціальної самосвідомості жителів регіону.

ВИСНОВКИ

Світовий досвід свідчить, що сьогодні розвиток туризму не завжди залежить від історично сформованого природно-рекреаційного потенціалу регіону та туристичної інфраструктури. В даний час, завдяки цілеспрямованому впливу і управлінню, фактично будь-який регіон може розвивати свій туристичний потенціал і стати центром залучення туристів. Практичний досвід свідчить, що розвитком туризму в регіоні можна управляти, а туристичні об'єкти штучно створювати. Тобто регіональний туризм можна розглянути як товар, яким в умовах ринкової економіки, можна керувати з використанням маркетингових інструментів і останніх наукових досягнень в області регіонального менеджменту.

Не зважаючи на те, що Луганська область має виражену промислову спеціалізацію, в регіоні сформувався різносторонній природно-рекреаційний потенціал, який при реалізації грамотної і науково-обґрунтованої стратегії розвитку та наявності інвестиційних вливань дозволить області зайняти гідне місце серед туристичних центрів України.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дурович А.П. Организация туризма: учеб. пособие. / А. П. Дурович, Н.И. Кабушкин, Т.М. Сергеева. – Мн.: Новое знание, 2003. – 632 с.
2. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 р. № 325/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/annot/324/95-%D0%B2%D1%80>.
3. Кіптенко В.К. Менеджмент туризму: підручник / В.К. Кіптенко. – К.: Знання, 2010. – 502 с.
4. Луганська обласна державна адміністрація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.loga.gov.ua/region/tourism/>.
5. Панкова Є.В. Туристичне Краєзнавство: навч. посібник / Є.В. Панкова. – К.: Альтерпрес, 2003. – 352 с.
6. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: монографія / за ред. д.е.н., проф. З.С. Варналя. – К.: Нац. ін-т стратегічних досліджень, 2005. – 497 с.
7. Романюк С.А. Політика регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і нові можливості: регіональні дослідження: монографія / С.А. Романюк. – К.: УАДУ, 2001. – 112 с.
8. Сенін В. С. Организация международного туризма: учебник. / В. С. Сенін. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 400 с.
9. Статистичний щорічник Луганської області за 2011 рік / за ред. С.Г. Пілієва. – Луганськ: голов. упр-ння стат. в Луг. обл. – 2012. – 493 с.

Одержано 04.02.2013р.

© **Мельникова Олександра Анатоліївна**, к.е.н., старший викладач кафедри туризму та готельного господарства Луганського національного університету ім. Т. Шевченка, тел. (050)9258552, e-mail: melnikova_aa@mail.ru